

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE BASIN DILI

* Yard. Doç. Dr. Nebahat Akgün ÇOMAK

Tanzimat öncesinde ilk yenilik hareketini gazete teşkil etmektedir. Çünkü; gazete, edebiyat ve düşünce hayatımızda bulunmayan yeni bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazetecilik kurumu, Tanzimat'ın meydana getirmiş olduğu yeni bir kuruluş değil, ilanından sekiz sene önce 1831 yılında kendisini göstermiştir. Bu nedenle 1831 yılı Türk Gazeteciliği'nin başlangıç noktasını oluşturması bakımından önemlidir. Böylece ilk Türkçe gazete 1831'de Takvim-i Vekâyi ile ortaya çıkmaktadır. Bu gazete II.Mahmut'un desteğiyle yayınlanmıştır. Takvim-i Vekâyi 1922 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Takvim-i Vekâyi, devlet gazetesi niteliğindedir. Saltanat hayatının düşüncelerini en güzel şekilde açıklamıştır. Devletin aldığı kararları kamuoyuna duyurmak amacını benimsemektedir. İlk yıllarda Takvim-i Vekâyi devlet haberlerini yazan bir gazete durumundadır. Devletin bu dönemde çeşitli alanlarda çıkardığı kararnameler, tayinler, tebliğler gazete de yer almaktadır. Takvim-i Vekâyi'nin yayınlanmasından bir süre sonra, II. Mahmut gazeteye bir ferman göndererek, gazeteye önerilerde bulunmuş ve gazeteyi yönlendirmiştir.

II.Mahmut, sade ve anlaşılır dilin kullanılması taraftarıdır. Hükümet beyannamelerini ve fermanlarını halka duyurabilmek için sade ve kısa, anlaşılır yazı tarzını tercih etmiştir. Bu nedenle, gazeteye bir fermanla öneride bulunmuş ve gazetenin dilinin anlaşılır olmasını istemiştir. Çünkü, gazete belirli bir okuyucu kitlesine hitap eden bir yayın aracı olmamalı, büyük ve geniş okuyucu kitlesine ulaşabilmelidir. Takvim-i Vekâyi'nin ilk sayılarında anlaşılır bir dil ile karşılaşmak mümkün değildir. Daha sonraki sayılarda halkın ihtiyacı hissedildikçe, gazetenin dilinde de sadelik görülmeye başlanmıştır.

Takvim-i Vekâyi'den dokuz sene sonra ikinci Türk Gazetesi Ceride-i Havadis yayın hayatına girmiştir. İlk özel Türkçe gazete olan Ceride-i Havadis, William Chrhill adlı bir İngiliz tarafından 1843 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazete, gerek diliyle gerek haberciliği ile Takvim-i Vekâyi'nin paralelindedir. Ceride-i Havadis ile Türk gazeteciliğinin geliştiğine tanık olunmaktadır. Yarı resmi bir gezete niteliğindeki Ceride-i Havadis ile devlet gazetesinden, yarı resmi bir gazeteye geçilmiştir.

Takvim-i Vekâyi'den edinilen tecrübeler ile Ceride-i Havadis'in dili daha sade olmuş ve içeriği de değişmiştir. Gazete, devlet gazetesi olmadığından, devlet haberleri dışında çeşitli dünya ve ülke haberleri ile, edebiyat ve sanata ilişkin makaleler görülmektedir.

Ceride-i Havadis'in 145. sayısında şu tümcelere yer verilmektedir:

" ... İşte bu Ceride-i Havadis dahi, bu misillu her türlü yolcular ile dolmuş bir vapur sefinesine benziyor, yani herbir türlü havadis ve ahbar yazılmaktadır. Artık bu madde fena , bu güzel yazılmışdemek icab etmez..."

(Ceride-i Havadis gazetesi, her türlü yolcular ile dolmuş bir vapura benziyor. Yani her türlü haber yazılmaktadır.)

Bu gazetede her türlü haber ve yazıya yer verilmekte olduğu belirtilmektedir.

İlk bağımsız gazete olan Tercüman-ı Ahvâl, 1860 yılında Şinâsi ile Ağâh Efendi tarafından yayın hayatına girmiştir. Bu gazetenin yayınlanması ile yeni bir devir başlatılmıştır. İlk resmi nitelikteki gazete 1831'de yayınlanmış 1860' da da özel ilk Türk gazetesi çıkmaya başlamıştır. Bu ilk özel gazete, diğer gazetelere yayın konusunda öncülük etmiştir.

Tercüman-ı Ahvâl gazetesi, Türk basın hayatında ilk olarak siyasi baş makaleler yayınlarak gazete haberciliğinin ve yorumculuğunun gerçek amacını yansıtmaya başlatmıştır. Tercüman-ı Ahvâl gazetesinin çıkmasında devletin yardımı olmamıştır. Tercüman-ı Ahvâl' de yazarların ve şahsın görüşleri esas alınmış ve resmi görüşün dışına çıkılması bakımından bir aşama kaydedilmiştir. Dolayısıyla düşünce hürriyeti yönünden bir değişme ve gelişme oluşmuştur. Tercüman-ı Ahvâl'de Şinâsi, ilk defa halkın anlayacağı dili kullanmış, dil yönünden bir gelişme de kaydedilmiştir. Şinâsi, halkın anlayacağı dili gazetenin yayın prensipleri arasında görmüş, böylece gazete, haberler arenası değil, dil sorununun da arenası haline gelmiştir. Gazeteler, içeriği ile geniş okuyucu kitlelerine yönelinmiş ve böylece yazı dilimiz gelişmiş ve sadeleşmeye gidilmiştir.

Tanzimat'tan sonra gazeteler, sosyal değişme bakımından önemli rol oynarlar. Gazetele; dilin gelişmesi yanında, edebiyatçılarımızın yetişmesinde de katkıda bulunurlar. Bu dönemlerde yetişenler, gazetede tecrübe kazanarak olgunlaşmakta olup, onların yetişmelerinde gazeteler önemli bir ölçüde etken olmuşlardır. Bunlar; Şinâsi, Nâmık Kemâl,

Münif Paşa, Ahmet Mithat, Mizancı Murad gibi yazarlardır. Bu dönemdeki yazarların büyük çoğunluğu gazetecidir. Gazete günlük hayatın olayları içindedir. Belirli bir kitleye hitap etmez. Yaşanılan bütün olayları, hayatın her parçasını dikkate almak zorundadır. Bundan dolayı gazete olaylara gerçek açısını getirir. Böylece gazete ile gerçek habercilik düşüncesinin beraberinde getirilmesi olumlu tesir yaratmıştır. Ayrıca dilin sadeleşmesine, makale kavramının yerleşmesine ve gelişmesine, sosyal hayatın uyanmasına etken olmuştur. Çünkü gazetenin konusu toplum ve insan hayatıdır. Bu dönemin gazetecilerinin politik yönlerinin de ağır bastığı gözlenmektedir. Ağâh Efendi ve Şinâsi; "Yeni Osmanlılar" diğer bir adı ile "Jön Türk" denilen siyasi görüştedir. Ziya Paşa da, Osmanlılar Cemiyeti'ndendir. Ebuz Ziya Tevfik ve Ali Suavi de Jön Türk'tür. Nâmık Kemâl, siyasi yönü kuvvetli bir kişidir. Ahmet Mithat Efendi resmen bir toplumda bulunmasa bile düşünceleri ile yöneliktir.

Şinâsi, Tercüman-ı Ahvâl'in önsözünde gazetenin rolünü ifade etmeye çalışmıştır. Bu gazete, memleket içinde ve dışındaki haberlerden seçilmiş ilim, kültür, yararlı konular ve bazı haberlere ilişkin yazılar yayınlamıştır. Bu yazıları yayınlamaya ileti olacağından; Gazeteye Tercüman-ı Ahvâl adı verilmiştir. Şinâsi ve arkadaşlarının bu gazeteyi çıkarmalarındaki arzuları, halkın bir amaç etrafında toplanmasını sağlamak ve halka devletin durumuna ilişkin düşünceler vermektir. Şinâsi, Tercüman-ı Ahvâl Gazetesi'nden ayrıldıktan sonra kendisi 1861'de Tasvir-ı Efkâr Gazetesi'ni kurmuştur. Gazetenin 200. sayısından itibaren Nâmık Kemâl bu gazete de yazmaya başlamıştır. Daha sonra Nâmık Kemâl gazetenin yönetimini almıştır. Nâmık Kemâl gazetede dilin kullanımına önem vermiştir. Kemâl'e göre dil, düşünce aşılayan en önemli kurumlardandır. Dil, bir ulusun iyi yetişmesine yardım etmektedir. Her yazarın amacı, halka ulaşarak yararlı olabilmeğidir. Bu nedenle Nâmık Kemâl, düşüncelerin ancak dil olgunsa gelişebileceğine inanmaktadır. Nâmık Kemâl, dilin geliştirilmesi sorunu ile ilgilenmiş ve bu konuda önerilerde bulunmuştur.

1. Dil kurallarının tespiti.
2. Kelimelerin genel kullanışa göre sınıflandırılması.
3. Kelimelerin imla ve anlam bakımından tespiti
4. Güzel eserlerden bir antoloji yapılması
5. İfadenin doğal güzelliğine engel olan suni san'atların bırakılması.

Nâmık Kemâl, bu dil kurallarının yanında yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıktan söz etmektedir. Kemâl'e göre bu farklılık ortadan kaldırılmalıdır. Yazı dili ile konuşma dilinin aynı olması fikrini savunmaktadır. Bu fikrini de "İbret Gazetesi"nde, "İmlâ" adlı makalesi ile belirtmektedir.

Ali Suavi, dil üzerinde de durmuştur. Türkçe'nin içinde Arap ve Fars gramerinin kullanılmasına karşı çıkan ilk şahsiyetlerden birisidir.

"Türk lisanı Arap ve Fars ve Çin lisanlarından çok kelimat almış ve diğer lisanlardan dahi bazı elfaz ile karışmıştır"

(Türk Dili, Arap, Fars ve Çin dillerinden çok kelimeler almıştır. Türk diline diğer dillerden de kelimeler girmiştir.)

Ali Suavi, Osmanlıca kelimesi üzerinde durmuştur;

"Lâkin Osmanlı lisanının manâsından bahs olunduğu yok. Vâkı'a bahse de hâcet yok. Çünkü politika efkârından münba'is bir unvandır. Politika ünvanları ise ekeriya manâsız olur. Malûmdur ki, Türkçe lisan içine Arap ve Fars lugatlarından çok karışmıştır. Rumca ve İtalyancadan dahi hayli vardır."

(Osmanlı dilinin anlamından söz edildiği görülmektedir. Osmanlı kelimesi politika düşüncesindenileri gelen bir isimdir. Bu isim de anlamsızdır. Türkçe dili içerisinde Arapça, Farsça ve Rumca gibi kelimeler bulunmaktadır.)

Ali Suavi, sade ve kısa cümleler kullanılması taraftarıdır. Dilimizin çok güzel bir ahengi bulunduğuundan bahsedilmektedir.

Muhbir Gazetesi'nde, "Gazete" makalesi ile gazete yazarlarına seslenmektedir.

"..... Ey gazete muharrirleri! Pekala biliyorsunuz ve biz de biliyoruz ki, Osmanlılar umur-ı hariciyye esrarına vakıf olmaya çalışıyorlar. Ve bunun için gazeteler mütalaasına heves ediyorlar ve para harcıyorlar. Tutulan eski yollar daha ne vakte dek terk olunmasın? Haydi ittifak edelim! Mesela "şarap" diyecek yerde "âb-ı âteş-reng" demiyelim. Düzce "şarap" diyelim vesselâm. Muradımız mes'eleanlatmak iken, niçin halkı bir de ibâre için düşündürelim? Gazeteleri İstanbul'da avam lisanı olan Türkçe ile yazalım."

(Gazete yazarları, birleşmeliyiz. Gazeteleri anlaşılır bir Türkçe ile yazmaya çalışmalıyız. Örneğin şarap kelimesi yerine âb-ı âteşreng kelimesini kullanmamalıyız. Artık eski kullanışları terk etmeliyiz.)

Ali Suavi, düşüncelerimizi kısa ve öz cümleler ile anlatmamızın doğru olabileceğini belirtmektedir.

Yine bu dönemlerde Hürriyet, Diyajen, Terakki, Vakit, Hayal, Basiret ve İbret Gazeteleri'ni de görmekteyiz. Terakki, yayın hayatında ilk defa olarak haftada bir kadınlara yönelik bir ek (Terakki Muhadârat) çıkartmaktadır.

Nâmık Kemal ve arkadaşları, 17 Mayıs 1867'de Avrupa'ya kaçarlar ve burada da yayın hayatına çalışmışlardır. Böylelikle 1868'de Londra'da "Hürriyet" adlı gazeteyi çıkarmışlardır. Hürriyet Gazetesi 100 sayı olarak çıkmıştır. Nâmık Kemâl, gazetenin 61. sayısından itibaren ayrılmıştır. Gazetenin devamını Ziya Paşa, Cenevre'de sağlamaya çalışmıştır.

Teodor Kasap, 1869 yılında mizah gazetesi olarak ele alınacak olan, "Diyojen"i önceleri Rumca ve Fransızca daha sonra ise Türkçe olarak çıkarmaya başlamıştır.

İbret Gazetesi, Ebuzziya Tevfik'in yönetiminde çıkmaya başlamıştır. Daha sonraları, Nâmık Kemâl sorumluluğu ele almıştır.

Devrin Sadrazamı, İbret Gazetesi'nin kendi aleyhine yayın yapması üzerine bahse konu olan gazetenin ünlü yazarlarını İstanbul dışına göndermiştir. Gelibolu'ya gönderilen, Nâmık Kemâl ise İbret'e (B.M.) imzasıyla başyazar olarak yazılar göndermeye devam etmiştir.

Mahmut Nedim Paşa'nın, sessiz kalması karşısında Gelibolu'ya gönderilen Nâmık Kemâl tekrar İstanbul'a geri dönmüştür. Nâmık Kemâl yayın hayatına İbret Gazetesi'nde 132 sayı daha çıkartarak faaliyetini sürdürmüştür. Bu dönemde Nâmık Kemâl bunun neticesinde Magosa'ya sürülmüştür.

Devrin önemli gazeteleri arasında yer alan "Sabah Gazetesi" 1875 yılında çıkmaya başlamıştır. Todor Kasap'ın 1872'de çıkarmaya başladığı "Hayal Gazetesi" ve 1875 senesinde Filip Efendi'nin çıkarmaya başladığı "Vakit Gazetesi" de devir açısından önemli gazetelerdendir.

Bu gibi gazetelerin, Türk yayın hayatına girmesi ile toplumda iletişimin kurulması, kamuoyunun haberler ve diğer düşünsel yorumlarla bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi sağlanabilmiştir.

Bu dönemde çıkan önemli gazeteler arasında; "Tercüman-ı Hakikât", Mısır'da Mizancı Murat Bey tarafından çıkarılan "Mizan", Ahmet Cevdet'in çıkardığı "İkdam", Şemsettin Sami'nin başyazarlığını

üstlendiği "Sabah" ve hanımlara yönelik üç sayı neşredebildiği "Aile" Mecmuâsı, Abdullah Cevdet'in çıkardığı "Osmanlı" Gazetesi ve Mahmud Celâleddin'in başyazarlığını yaptığı "İnsâniyet" Mecmuâsı, Menemenlizâde Tâhir'in çıkardığı "Asâr", Mehmet Nuri'nin yayını üstlendiği "Saadet", adlı gazete ve bunların yanında "Mürüvvet Mecmuâsı", Ahmet Vefik Paşa ve Maârif Nâzırın Münif Paşa tarafından destek görmüş ve yayın faâliyetlerine başlamışlardır.

KAYNAKÇA

1. Ceride-i Havadis, İstanbul, 15 Şaban 1259 / 29 Ağustos 1843, s.145
2. Tercuman-ı Ahvâl, Sahibi: Agâh Efendi, (Günlük) 21x31, İstanbul, 6 Rebi II, 1277-23 Şevval 1282, s. 1-792.
3. Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1982 s.211
4. Tercuman-ı Ahvâl, İstanbul, 9 Teşrin-i evvel 1277 / 22 Ekim 1860, s. 9.
5. M. Tercuman-ı Ahvâl, Mukaddeme
6. Tercuman-ı Ahvâl, Mukaddeme
7. Tercuman-ı Ahvâl, Mukaddeme
8. Tasvir-i Efkâr, Sahibi :Şinâsi (Haftada beş defa çıkar), İstanbul. 30, Zühicce 1278-1287, s.1-830.
9. Tasvir-i Efkâr, İstanbul, 16 Rebiülâhir 1283 / 29 Ağustos 1886, s. 416 (Lisan-ı Osmaninin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmindir.)
10. İbret, İstanbul, 5 Zilkade 1289- 23 Kânûn-i evvel 1288- 4 Ocak 1873, s.86, (M.İmlâ).
11. Muhbir, Neşreden: Ali Sâvi, İstanbul, 25 Şaban 1283-1866-31 Ağustos 1868, C. I-II, S.1-55. (Londra'da da yayın hayatına devam etmiştir.)
12. Ulûm, Ali Suavi, Paris, 15 Ramazan 1289 / 21 Ramazan 1287, .Sy.3, s.69-78, (M. Lisan ve hatt-ı Türkî).
13. Hürriyet, Yayınlayan: Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Londra - Cenevre, Haziran 1285 / 1868 -1287 /1870, S. 1-100, (Haftalık).
14. Terakki Muhâdarât, Çıkaran: Ali Râşit (Haftada bir defa pazar günleri çıkar), İstanbul, 17 Rebi I 1286 / 15 Haziran 1285 - 23 Cuma'da I 1287 /20 Ağustos 1286, Sy.1 - 48
15. Tercuman-ı Hakikat, (Bu gazetenin 1- 14867 sayıları mevcuttur. 1295 - 1922 tarihleri arasında yayınlanmıştır).

16. Mizân, Sahibi ve Müdürü: Mehmet Murad Bey, İstanbul, 22 Muharrem 1304 / 21 Ağustos 1886 (Günlük Gazetedir)
17. İkdam, Sahibi: Ahmet Cevdet (Günlük Gazete), İstanbul, 23 Haziran 1310 /1894 - 30 Teşrin II 1928, Sy. 1 -5557.
18. Sabah, Müdürü: M. Emin, Başyazarı: Şemseddin Sâmî (Günlük Gazete), İstanbul, 25 Şubat 1293 / 1876, Sy. 1 -308.
19. Aile, Sahibi: Mihran, Başyazarı: Şemseddin Sâmî, İstanbul, 2 Recep 1297 / 10 Haziran 1880.
20. Osmanlı, Çıkararı: Abdullah Cevdet (Günlük Gazete), İstanbul, 29 Temmuz 1297 / 1880 - 19 Temmuz 1302 /1885, C. I - V, Sy.1 - 100, 1-400 (Türkçe ve Fransızca olarak yayınlanmıştır).
22. İnsâniyet, Sahibi: Mahmud Celâleddin, Başyazarı: Mahmud Celâleddin, İstanbul, 1299 Rebiyülahir 1300 / 1884, Şubat 1883.
23. Asar, Sahibi: Sencerzâde Mehmet Reşad, Başyazarı: Menemenlizâde Tâhir (Haftalık çıkmakta), İstanbul, 20 Şubat 1301 / 1885 - 21 Ağustos 1302 / 1886. C. I, Sy. 1-20.
24. Saâdet, Çıkararı: Mehmet Nuri (Günlük Gazete), İstanbul, 21 Rebi I 1302 - 1310 / 1312, Sy. 1 - 3187.
25. Mürüvvet Mecmuâsı, Mürüvvet gazetesinin hanımlara yönelik yayımıdır. Yayınlayan: Mürüvvet Gazetesi (Haftalık olarak çıkmaktadır), İstanbul, 1303 / 1887, C. I, Sy. 1-2.

